

AZ ERDŐSÍTÉSEK ÉS FÁSÍTÁSOK SZEREPE A TÉRSÉGI MELIORÁCIÓBAN

„Erdő a változó világban” c. nemzetközi konferencián elhangzott korreférátum.

A környezetvédelemben és a természeti környezet alakításában az erdőknek és a fásításoknak meghatározó a szerepük. Különösen így van ez hazánkban, ahol a mezőgazdasági területek jelentős része olyan károsításoknak van kitéve, amelyeket nagyrészt csak célszerűen elhelyezett fásításokkal lehet mérsékelni vagy megszüntetni. De a fásításoknak környezetvédelmi, gazdasági és egyéb funkcióin túlmenően jelentős a szerepük tájaink esztétikai értékeinek növelésében is, mivel az ország területének $\frac{2}{3}$ -a alföld jellegű síkság, ahol a legmarkánsabb tájalkotó tényező a fás növényzet.

A fásítások szükségességét elődeink 1923-ban az alföldfásítási törvényben fogalmazták meg, amely kimondja, hogy tervszerű elosztással erdőket kell telepíteni és facsoportokat vagy fasorokat kell létesíteni a fatermelés növelése, a mezőgazdasági termelés előmozdítása, továbbá az Alföld egészségügyi és klimatikus viszonyainak megjavítása érdekében. A törvény nemcsak a maga korában, de ma is korszerű és iránymutató.

Az alföldfásítási, majd ennek folytatásaként a felszabadulás után indított országfásítási program eredményei és hatásai jelentősek voltak. Sajnos a program végrehajtási üteme a hatvanas évektől lelassult, majd a mezőgazdasági területeken létesített fásítások területe csökkent is. Mi, erdészek is sokszor és több fórumon hangot adtunk a fásítások csökkenésével kapcsolatos aggályainknak, de a mezőgazdaság — tisztelet a kivételnek —, az erdősávokat, fásításokat termelést gátló tényezőnek tekintve jelentős részüket kirtotta vagy gondatlanságból kipusztította, újak telepítése elől pedig elzárkózott. (Jellemzésül: három alföldi megyében, Szabolcs-Szatmár, Hajdú-Bihar és Szolnok megyékben, 1975—85. között, 6254 km fasort szüntettek meg, de a kitermelt erdőfoltok, facsoportok területe is meghaladta a 2000 ha-t.) Ennek a fapusztító irányzatnak a kialakulásában szerepet játszottak a mezőgazdaságban bevezetett nagyüzemi technológiák, de szerepet játszott a földvédelmi törvény egyoldalú értelmezése és több egyéb, az erdősávok és fásítások hatásait helytelenül értékelő megállapítás is.

Ma, a negatív hatások (aszály, belvíz, erózió, defláció) erőteljes jelentkezése következtében, az erdősávok és fásítások megítélését illetően ismét pozitív szemlélet kezd kialakulni a mezőgazdászok körében is, ami lehetővé teszi a fásítások szerepének újraértékelését és remélhetőleg jobb hozzáállást, új lehetőségeket nyit a fásítások területének növeléséhez. Erre — célszerűségét tekintve is — a leghatékonyabb megoldásként kínálkozik, hogy *a fásításokat a térségi komplex melioráció részévé kell tenni, és hatásait tekintve a talajjavítással, vízrendezéssel és egyéb, meliorációs beavatkozásokkal egyenrangúan kezelni.*

Ez idő szerint a térségi meliorációs tervekben az erdősítések és a fásítások a jelentőségüknél jóval kisebb súllyal szerepelnek, de még a tervezett fásításoknak is csak kis részét valósítják meg a gyakorlatban. A területrendezés keretében pedig még ma is kívágnak fasorokat, felszámolnak erdősávokat és kisebb erdőfoltokat, amit nem pótolnak. Az erdősítések és fásítások területének növelésénél a legnagyobb gondot a területbiztosítás jelenti, amit az új földtörvény nem oldott fel. Kivételt képeznek ez alól a térségi meliorációs tervekben szereplő telepítések, amelyekre nem kell külön felmentést kérni. Ez a rendelkezés nagyban megkönnyíti adott térségekben a mezőgazdasági területeken végzendő fásításokat — de a tervezők csak szerényen élnek a kínálkozó lehetőséggel.

Ma az ország 34 térségében folyik vagy indul komplex melioráció, de jelentős a térségen kívüli, egyedi melioráció területe is. A VI. ötéves tervben 10,4 milliárd forintot költöttünk meliorációra, amelyből 6,5 milliárd forint volt az állami támogatás összege. A VII. ötéves terv időszakára az állami támogatás előirányzata 8 milliárd forint és nyilvánvalóan növekedni fog az üzemi hozzájárulás összege is.

A térségi melioráció szabályozásában ellentmondást jelent, hogy a fásítások ugyan részét képezhetik (és kell, hogy képezzék!) a meliorációs terveknek, de a támogatásból csak a talajvédelmi jellegű fásítások részesülhetnek. Tehát az üzemek a hófogó, zöldövezeti, a gyengébb termőhelyi foltokon és egyéb rendeltetéssel végzett fásításaikhoz nem kapnak meliorációs támogatást. Nyilván ez is közrejátszik abban, hogy a fásítások csak mellékszereplői a meliorációs terveknek.

Itt említtem meg a közutak fásítási problémáit, amiről AZ ERDŐ szeptemberi számában is olvashattunk. A közutak behálózják az országot, ezért fásításuk nemcsak a közlekedés, hanem a melioráció és a tájalakítás szempontjából is fontos. A közúti igazgatóságok csak a kezelésükben lévő területeken fásíthatnak, ez pedig — az autópályákat leszámítva — túlnyomórészt a padkából és az árkokból áll, ahol forgalombiztonsági okokból nem végezhető fásítás. Most végzünk Békés megyében egy szakaszon felmérést a közútfásítás helyzetével és felújításával kapcsolatban. Az eredmények lehangolóak, mert a régebbi útfásítások zöme padkán vagy belső rézsún található, ahol nincs mód a felújításukra, más terület pedig nem áll rendelkezésre. Fiatal, szabályosan elhelyezett fásítás pedig — éppen a területi problémák és az utakat kísérő vagy keresztelőző közműszerelvények miatt — alig található. Ez az egész problémakör sürgős rendezést igényel, mielőtt közutaink elfáladnának.

Szükség lenne arra is, hogy az erdészek nagyobb súllyal kapcsolódjanak be a térségi melioráció teljes folyamatába, a tervezéstől az átvételekig. Ma általában csak a tervtárgyalásokra hívják meg az erdőfelügyelőket, akik az előkészítő munkálatokban, a megyei célvizsgálatokon, az átvételeken már nem vesznek részt. (Természetesen vannak kivételek, de ma még az elmondottak a jellemzők.)

Komplex térségi meliorációt csak komplex szemlélettel — mezőgazdász, erdész, vízügyi, tájrendező szakemberek együttműködésével lehet eredményesen megvalósítani. Fel kellene ismerni, hogy a melioráció csak akkor éri el a kívánt hatást, akkor lesz komplex, ha abban a műszaki és biológiai megoldásokat együtt, egymás kiegészítéseként alkalmazzák és a természet törvényeit is figyelembe veszik a tervezés során. Csak ilyen szemlélettel — és nagyon helyesen — térségekben gondolkodva lehet hosszú távon is eredményes ez a tájalakító tevékenység. Éppen ezért, szigorúbban kell megkövetelni, hogy a vonatkozó rendeleteknek megfelelően, a meliorációs tervek részeként, illetve azok kiegészítéseként, tájrendezési tervek is készüljenek és a térségi meliorációs terveket csak akkor hagyják jóvá, ha a benne előírányzott feladatok teljes körű környezetrendezést biztosítanak.

Az erdőtelepítések tervezése során nagy gondot kell fordítanunk azok tájba illesztésére és a térségi meliorációs tervekkel történő összehangolására. Úgy hiszem azonban, hogy a nagy feladat mellett nem hanyagolhatjuk el azokat — a 150 ezer ha-ban nem szereplő — kiegészítő fásításokat sem, amelyekről az előbb volt szó, és amelyeknek továbbra is részét kell képezniük a mezőgazdaság térségi meliorációjának.

Bogay János

A TÖLGPUSZTULÁS — MÁSFELŐL

Legutóbb a hatvanas évek elején hallatott magáról kiterjedtebb növényelhalás az erdészet berkeiben, szilfavész megjelöléssel. Tanulmányaim idején néhányszor említést is érdemelt, rezignáltan vettük tudomásul a szinte teljes pusztulást. Az akkoriban megjelent, kezdőknek szóló szakirodalom bekezdést se szentelt a betegségek, pedig értékes fafaj vesztéről volt szó.

Néhány évre rá megtudtam, hogy a károsítás láncszemei miképp vezettek a nevezetes faj önpusztításához. Hogy miért csak a szileket irtotta a járvány? — Azt nem tudjuk. És most miért a kocsánytalan tölgyet fenyegeti jelentős mértékű pusztulás? — A szakirodalomból már ismert, néhány láncszemen túl, hadd hozakodjak elő néhány — meglehet, idealista — gondolattal!

A sziléhez hasonlóan, a kocsánytalan tölgynek is értékes, számtalan célra hasznos fája él a domb- és hegyvidéki erdőben. Ezért aztán nem a molyhos tölgy kerül a fűrész alá, nem a mohos töve csupaszodik a szíjácsgig, nem a mohost lepik el a rovarok, terjesztve esetleg az önpusztításra ingerlő gomba spóráit. Talán a szimbiózis kudarcának vagyunk tanúi, amikor az éveken át száradó, szennyeződő talajok már nem vezetik a hifákat, s azok a gyökerek helyett a rövidebb úton igyeksenek menteni az életüket. A megcsappant boletusok a megmondhatóí, hogy hol a hiba! Mindenesetre: két koldus, üres tarisznyával — két koldus marad.

A közeli múltban az erdészetbe olvadt elsődleges faipar mágnésként rántotta ki a méretes alapanyagot az erdőből. A véghasználatok esetén természetes, elkerül-

hetetlen bőség, mint reflex, nem érvényesülhet a nevelési célú kitermelések idején. Márpedig a „túlgyerítés” jelenségével az utóbbi egy-két évtized lepte meg az ágazatot. A kelletténél jobban levegős erdő, az amúgy is száraz talaj kedvezőtlen hatását tovább rontotta, s a melegedő klíma melegágyat nyújtott a károsítók gradációjához.

— Jó, jó! — mondhatja bárki —, de akkor miért nem pusztul a sérült cser, az akác vagy a kiváló bükk?

— Mondhatnám egyszerűen azt, hogy csak idő kérdése az egész, de akkor hol csattan ki az optimizmusom? — Mert fát ültetve, bízom a jövőben, amelyhez egy felmérés szerint most még percenként negyven hektárral csökkenő erdőn át vezet világunk útja.

Lehet, hogy van bibéje a savas esőnek, csak hogy ebben az összefüggésben mi a helyzet a többi, gondolom, hogy nem éppen érzéketlen fajnak a vitalitásával? Az idők folyamán akkumulálódott szennyeződés azokat is ugyanúgy hatalmába kerítheti, mint kocsánytalan barátunkat.

Ha abszurd módon feltételezek: a szemet, lelket gyönyörködtető, idős, tiszteletet parancsoló, a természet hatalmaságát hirdető kocsánytalan tölgyeseink megelégtették, hogy a legutóbb tíz éve termett makkközönt a felújításuk helyett kereskedésre engedte át néhány kezelő. S mert már tudjuk, hogy a károsodás a fiatal erdőket elkerülte, most sajnálhatjuk igazán, hogy a kipusztult hektárokon nincs fiatalos. Főleg a természetes úton újult, olcsóbb fajtából!

Tíz évvel ezelőtt északi tájakon egy mázsá makkot hatszáz forintért lehetett kapni. Száz, meg száz mázsá nagyságú tételekben izzadtak a halmok. A vásárolt mennyiség egy mázsájából, mondjuk, tízezer csemetét neveltünk a Dunántúlon és elültettük, éppen egy hektárra futotta. Ha meg kereskedni volt kedvünk inkább, hát két évig tartottuk, és eladtuk egyegyvenért darabját. Alig két évre rá, a kereslet hatvan forintra is feltornázta a makk szabadpiaci árát. Gyakorlatilag disznóhús-árra a négy-öt nyakláncnyi füzért. Volt is köze a makknak a disznóhoz, mert ami makk nem a piacra, az a disznók gyomrába került! A vad vízszonozta az erdő óvását: minthogy a kondát elnyelte az erdő, a konda elnyelte a potenciális erdőt. Minden egyes vaddisznó felért egy persellyel, ha jól meggondolom! Fejenként egy mázsá makk, a 60 forintjával, az annyi, mint tíz éve, tíz hektár erdősítés csemetéinek ára, mint vetőmagár!

Azért említem az északi vidékeket, mert a tölgypusztulás ott jelentkezett legelősebben, amit a szakvizsgálat szerint a tölgyek harmadának megbetegedése támaszt alá. A gondviselés bosszúja?

További képtelen gondolat, hogy a kocsánytalan tölgyek megelégtették, ezért tiliszekkel bezárkózva, gátat vontak anyagszerájük útjába, hogy az életüket, nevelésüket korábban jellemző „Többet ésszel, mint erővel!” elv korosodva, „Többet ésszel, mint ügyesszel!” lözungba csapott át. Az erdőnevelés „Korán gyakran, mérsékeltén” mottója, azonosulva lényegével, azon túl, hogy azonos esélyt adott az erdő alakítására és a fanyerésre, megfelelt a rezisztencia támasztotta legfőbb követelményeknek. A kellő kétkézi munkaerő sem volt híján, gondoljunk csak a faéhségre, amely a fűtési kultúrát abban az időben a felszínre hozta. Később azután, egyre általánosabb irányzat, az „Idejében, szükség szerint, elegendőt” elv hódította meg az erdőnevelési köztudatot, amely azóta magában hordozza a szakmai igényesség és a rendelkezésre álló munkaerő, technikai felszereltség feszültségét ugyanúgy, mint a lehetőséget a tartamos erdőgazdálkodás és a naptári éves nyereség-érdekeltség nem szinkron jellemezte összefüggésének magyarázására. Tíz év alatt adott fiatalos egyszer kerül tisztításra, a rudaserdő jó esetben kétszer törzskiválasztásra, amíg nyugul. Idejében is van, szükség szerint is, az elegendő pedig gyakorta úgy jön ki, hogy alapos bontás garantál teret a későbbi hízásnak, koronaterelvényesedésnek.

Amíg a vágás, a nevelés elve a szabadosságnak enged teret, addig a tölgyesek felújítása esetében is a türelmetlen, követelő rendelkezések vannak túlsúlyban. Megjelent a szakszótárban a hátralék, a fedettségi hiány, a növedékvesztés, a szankciók. Kifizetődőbb ma a vágásználat elhagyását indokolni, mint pl. kocsánytalan tölgyest felújítani tizenöt év alatt. Nyilvánvaló, hogy az erdőművelés kedvezőtlen gazdasági pozíciója szül szigorító intézkedéseket, hiszen a rudaserdőt már akkor sem terheli bírság, ha nem produkálja a tőle elvárt évi növedéket!

Tény, hogy a hátralékok összegét elő lehet teremteni, pl. az erdő növedékhozamának abból a vastagabb tartományából, amely értékes rönkök formájában kerül a feldolgozóüzemekbe, hogy ott nyereséget faragjanak belőlük.

A halmozódó hátralék azonban a kocsánytalan tölgyesek esetében — nézetem szerint — nem más, mint a tölgypusztulás egyik válfaja.

APATÓCZKY ISTVÁN